Ключові слова: символ, адекватність, еквівалентність, контекстуальна інтерпретація.

Дорошенко И. В., Матвеева С. А. Специфика воспроизведения символического значения в переводе романа Тони Моррисон «Песнь Соломона»

В статье рассматривается проблема перевода текста романа Тони Моррисон «Песнь Соломона» с точки зрения наличия в нем символов и единиц с символическим значением. Предложена классификация типов символов по тематическому направлению: библейское (имена идохн), мифологическое (афроамериканская легенда), философское (человек и природа) и социальное (афроамериканцы и белые). Проанализирована роль переводчика в процессе трансляции читателю индивидуально-авторского идейного наполнения произведения.

Ключевые слова: символ, адекватность, эквивалентность, контекстуальная интерпретация.

Doroshenko I. V., Matvieieva S. A. Interpretative Specificity of Symbolism in the Translation of the Novel by Toni Morrison «Song of Solomon»

The article deals with the problem of translation of the novel by Toni Morrison «Song of Solomon» in the context of presence of symbols and units with symbolic meaning in it. A classification of types of symbols according to thematic lines is suggested: biblical (characters' names), mythological (African-American legend), philosophy (a man and nature) and social (blacks and whites). The role of the translator in the process of translation of individual auther's ideological content is analyzed.

Key words: symbol, adequacy, equivalence, contextual interpretation.

Стаття надійшла до редакції 27.01.2013 р.
Прийнято до друку 28.02.2013 р.
Рецензент – д. пед. н., проф. Горошкіна О. М.

УДК 811.111' 225.4

І. Ю. Заїка, В. В. Унукович

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ ЕМОТИВНОЇ ЛЕКСИКИ РОМАНУ СОЛА БЕЛЛОУ «ГЕНДЕРСОН, ПОВЕЛИТЕЛЬ ДОЩУ»

Емотивність як одна з найважливіших категорій художнього тексту на сьогодні не є новим об'єктом дослідження. В лінгвістичній

науці накопичений великий досвід вивчення емотивності, яка була об'єктом лінгвістичного інтересу у різних напрямках та галузях мовознавства: структурно-семантичному (Л. Г. Бабенко, Т. О. Графова, Є. В. Зуєва, І. І. Квасюк, Л. І. Шахова), функціонально-семантичному (Н. В. Вітт, О. М. Вольф, О. Г. Кравченко, Д. А. Романов, О. В. Стуліна), прагматичному (О. Ю. Булигіна, Л. А. Піотровська, Т. В. Стародубцева, В. І. Шаховський), когнітивному (О. Л. Бессонова, О. О. Борисов, Дж. Клоур, Дж. Ейтчисон), лінгвокультурологічному (С. В. Гладьо, С. Л. Фесенко, М. А. Маркіна, С. Г. Воркачов, М. О. Красавський), психолінгвістичному (В. Є. Грекова, В. І. Жельвіс, А. А. Залевська, Е. Л. Носенко, О. Ю. Мягкова) тощо. У той же час питанню перекладу емотивної лексики та проблемі емоцій у текстах оригіналу та перекладу приділено ще недостатньо уваги, особливо коли йдеться про твори зарубіжної та вітчизняної літератури останнього часу.

Об'єктом нашого дослідження є емотивна лексика текстів оригіналу і перекладів роману американського письменника XX століття Сола Беллоу «Гендерсон, повелитель дощу», написаного у 1959 році. Переклад російською мовою, виконаний Валерію Ноздріною, вийшов окремим виданням у 1991 році. У тому ж році світ побачив переклад цього роману українською мовою, виконаний Віктором Шовкуном та надрукований у журналі «Всесвіт».

Актуальність дослідження обумовлена тим, що сучасні лінгвістичні дослідження спрямовані на опис і вивчення лінгвістичних, семантико-когнітивних, національно-культурних, психологічних аспектів емотивної лексики, проте, за нашим даними, на сьогодні відсутнє комплексне зіставне дослідження передачі емотивної лексики з англійської мови на українську та російську мови. При цьому дослідники стверджують, що переклад є «особливим різновидом порівняльного дослідження мов, в процесі якого мови не лише зіставляються, але й прирівнюються, замінюють одна одну. До перекладача ставлять різні вимоги: відтворення особливостей стилю і форми повідомлення, передачі способу вираження, відповідності національно-культурного аспекту перекладу оригіналу» [1, с. 4 – 5].

Текст перекладу може передати всю фактичну інформацію з дотриманням всіх норм мови перекладу, але при цьому спотворити мету повідомлення. Іншими словами, одержувач інформації через недоліки перекладу, тобто некоректне розшифрування коду повідомлення автора тексту не зрозуміє наміру відправника інформації й не отримає очікуваного ефекту. І зрозуміло, що емотивна лексика має найбагатший серед всіх інших компонентів художнього тексту потенціал для передачі читачеві емоцій та емоційних інтенцій автора і, внаслідок процесу перекладу, мовної особистості перекладача. «Якщо автор оригіналу хоче, наприклад, переконати, то прагнення переконати повинно відчуватися і в перекладі. Якщо події описуються з іронією, перекладач повинен зберегти цю іронічність. Якщо інформація оригіналу подана нейтрально,

такий самий тон повинен бути переданий і перекладачем. І навпаки, якщо тон оригіналу не нейтральний, то і переклад повинен це передавати» [2, с. 13 – 14].

При зіставленні англійських і американських емотивних текстових фрагментів з їх офіційно виданими перекладами К. В. Стрельницька простежує низку закономірностей на різних рівнях мови. Так, «на лексичному рівні російськомовні переклади виявляють тенденцію до більш докладного, багатослівного викладу емоційно навантаженої інформації, ніж англомовні оригінали; на синтаксичному рівні виявляються як розширення тексту перекладу, зумовлене заповненням англійських засобів емотивності, … так і окремі звуження тексту перекладу, які пояснюються майстерним використанням перекладачами російських засобів емотивності, що непоширені в англійській» [3, с. 10 – 14]. Контекст, на думку вченої, нерідко приходить на допомогу і вносить достатню ясність не лише в текст оригіналу, але й в текст перекладу.

Л. С. Бархударов стверджує, що «типи розбіжностей між семантичними системами різних мов не обмежуються словами» [4, с. 74]. «В цілому всі типи семантичних відповідностей між лексичними одиницями двох мов можна звести до трьох основних: 1) повна відповідність; 2) часткова відповідність; 3) відсутність відповідності. Особливий інтерес і труднощі представляють собою два останніх випадки (часткова відповідність і повна відсутність відповідності)» [4, с. 74].

Л. К. Латишев виділяє наступні способи перекладу: транслітерація, калькування, наближений переклад [5, с. 97 – 107]. Аналіз текстів оригіналу та перекладів роману С. Беллоу «Гендерсон, повелитель дощу» дозволяє виявити ці способи та простежити специфіку їхнього використання при перекладі емотивної лексики роману.

Транслітерацію як «спосіб перекладу лексичної одиниці оригіналу шляхом відтворення її графічної форми за допомогою літер мови перекладу» [6, с. 250] виявляємо як у перекладі українською, так і російською мовами (приклади 1 та 2):

– ‘Thank you, and good night, good night all.’ They said, *‘Awho.’* *‘Awho, awho. Grun-tu-molani.’* They answered, ‘*Tu-molani.’*	(1а) – Дякую вам і добраніч, добраніч усім. Вони відповіли: – *Аху.* – *Аху, аху. Грун-ту-молані.* Вони промовили: – *Ту-молані.*	(1б) – Благодарю вас, и спокойной ночи. Доброй ночи вам всем. – *Ахо!* – выдохнули они хором. – *Ахо, ахо! Грун ту молани.* – *Ту молани.*
(2) I was whirled with them, their rain king,	(2а) І я знову завертівся в їхньому вихорі разом	(2б) Возобновилась прежняя свистопляска;

crying in my filth and frenzy, *'Ya-na-bu-ni-ho-no-mum-mah!'* as before.	із канчуками, черепами та рушницями – їхній повелитель дощу, весь обляпаний болотом, оскаженілий від люті й шалу, так само волаючи: *«Я-на-бу-ні-го-но-мум-му!»*	я вместе со всеми орал: *«Йа-на-бу-ни-хо-но-мум-ма!»*

Відомо, що фонетичному компоненту властивий конотативний характер, тобто звуки можуть викликати певні емоції у співрозмовника чи спостерігача. Д. Вестерман стверджує, що «голосні переднього ряду іменують значення тонкого, довгого, світлого, а голосні заднього ряду – значення величезного, похмурого; що низький тон позначає щось тупе, незграбне, повільне, похмуре, жалісне, позбавлене смаку, а підвищений – навпаки, щось велике, яскраве, веселе, світле тощо» [7, с. 25]. Так, шляхом транслітерації досягнуто не лише повної відповідності між лексичними одиницями, а й передано емотивне забарвлення тексту.

Також перекладачі удаються до калькування – «способу перекладу лексичної одиниці оригіналу шляхом заміни її складових частин – морфем або слів (у випадку сталих словосполучень) – їх лексичними відповідниками в мові перекладу» [6, с. 247] (приклад 3).

(3) All belted up with the red braid cord, I stand up to her in my velvet bathrobe, sticking out behind, and the foot-shaped cast scraping hard on the floor, and I wag my head and say, *Tchu-tchu-tchu*	(3а) Підперезаний поясом, сплетеним із червоних шнурів, я стою перед нею у своєму оксамитовому халаті, що відстовбурчується ззаду, човгаю по підлозі взятою в гіпс ногою, тіпаюся від люті й повторюю: *Цить!.. Цить!.. Цить!..*	(3б) Я стою перед ней в алом бархатном халате, подпоясавшись алым плетёным шнуром, царапаю пол загипсованной ногой и, качая головой, произношу: *Тю-тю-тю!*

У цьому випадку з контексту зрозуміло, що автор прагнув через звуконаслідувальні лексеми показати емоцію невдоволення, тому перед перекладачами стояла задача не лише передати звукову форму, але й емоційний зміст, чого успішно було досягнуто завдяки вигукам *«Цить!.. Цить!.. Цить!..»* та *«Тю-тю-тю!»*.

У певних випадках ми спостерігаємо також використання наближеного перекладу (приклад 4). За визначенням Л. С. Бархударова, «наближений переклад полягає в підборі найближчої за значенням відповідності» [4, с. 101 – 102].

(4) In my medical study this became the greatest of fascinations to me and independently I have made a thorough study of the types, resulting in an entire classification system as: *The agony. The appetite. The obstinate. The immune elephant. The shrewed pig. The fateful hysterical. The death-accepting. The phallic-proudor hollow gential. The fast asleep. The narcissus intoxicated. The mad laughers. The pedantics. The fighting Lazaruses.* Oh, Henderson-Sungo, how many shapes and forms! Numberless!'	(4а) Коли я навчався медицини, мене надзвичайно захопило вивчення людських типів, і для них я розробив цілу класифікаційну систему з такими рубриками: *вмирущі; ласолюби; упертюхи; слоново – незворушні; по-свинському хитрі; фатально – історичні; такі, що приймають смерть; фалічно-горді або облудно-статеві; такі, що швидко засинають;одурманені нарцисизмом; божевільні сміхуни; педанти; войовничі Лазарі.* О Гендерсоне – сунго, як багато існує людських образів і форм! Безліч!	(4б) Когда я занимался медициной, мне доставляло величайшее удовольствие классифицировать людей. Я изучал все типы. *Мучеников. Обжор. Упрямцев. Толстокожих. Мне попадались люди – умные свиньи.* Истеричные фаталисты. Одержимые идеей смерти. Фаллические гении с признаками бесплодия. Чемпионы моментального засыпания. Самовлюблённые нарциссы. Безумные хохотуны. Педанты. Не сдающиеся лазари… О, Хендерсон– Сунго, какое множество типов! Несть им числа!

З одного боку, перекладацькі трансформації мають обмежений характер, тобто можуть обмежуватися жанрово. З іншого боку, перекладацькі трансформації – це «засіб вирішення протиріччя, що періодично виникає між двома мовами, у зв'язку з вимогою рівноцінності регулятивного впливу мови оригіналу та мови перекладу і їх семантико-структурного подібності» [5, с. 28].

Оскільки емотивна лексика є особливою категорією, то «сутність лексико-семантичних трансформацій виражається у заміні окремих лексичних одиниць вихідної мови лексичними одиницями мови перекладу, які не є словниковими еквівалентами і, тобто, які мають нове значення, відмінне від значення лексичної одиниці вихідної мови» [4, с. 191].

Таким чином, одним з найголовніших завдань перекладача художнього тексту є збереження у тексті перекладу адекватного, емоційно ідентичного комунікативного ефекту, що напряму залежить від

обраних перекладачем способів передачі емоційно-оцінних одиниць мовою перекладу.

Оскільки емотивні компоненти є важливою складовою будь-якої мови та дозволяють через порівняння встановити спільні та розбіжні риси національних менталітетів носіїв різних мов, подальше вивчення проблем їхнього перекладу, інтерпретації та трансляції культур з позицій когнітивної, прагматичної та дискурсивної лінгвістики убачається перспективним та корисним як задля розуміння та осягнення універсальних і специфічних рис різних мов та культур, так і для формування мовної свідомості й професійної компетентності перекладача художніх текстів.

Список використаної літератури

1. Стаценко А. С. Проблемы перевода слов с эмоциональным компонентом [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://dom-hors.ru/issue/fik/2011-3-4/statsenko.pdf. **2. Тюленев С. В.** Теория перевода : Учебное пособие / С. В. Тюленев. – М. : Гардарики, 2004. – 336 с. **3. Стрельницкая Е. В.** Эмотивность и перевод: особенности языковой передачи эмоций при художественном переводе с английского языка на русский : автореф. дис. на соиск. науч. степ. канд. фил. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Е. В. Стрельницкая. – Москва, 2010. – 27 с. **4. Бархударов Л. С.** Язык и перевод. (Вопросы общей и частной теории перевода) / Л. С. Бархударов. – М. : Международные отношения, 1975. – 240 с. **5. Латышев Л. К.** Технология перевода / Л. К. Латышев. – М. : НВИ-ТЕЗАУРУС, 2000. – 280 с. **6. Комиссаров В. Н**. Теория перевода (лингвистические аспекты) : Учебное пособие / В. Н. Комисаров. – М. : ЭТС, 2002. – 424 с. **7. Кузенко Г. М** Емотивність на різних мовних рівнях [Електронний ресурс] / Г. М. Кузенко. – Режим доступу : http://lib.chdu.edu.ua/ pdf/novitfilolog/11/107.pdf.

Заїка І. Ю., Унукович В. В. Лексико-семантичні трансформації при перекладі емотивної лексики роману Сола Беллоу «Гендерсон, повелитель дощу»

Стаття присвячена розгляду основних лексико-семантичних трансформацій в українському та російському перекладах роману Сола Беллоу «Гендерсон, повелитель дощу». Проведено аналіз емотивної лексики як особливої категорії в тексті оригіналу і перекладу роману. Визначено сутність основних лексико-семантичних змін, які відбуваються в процесі перекладу емотивної лексики художнього твору, та їхнє значення для адекватної передачі та розуміння авторського задуму твору.

Ключові слова: емотивність, трансформація, транслітерація, калькування, наближений переклад.

Заика И. Ю., Унукович В. В. Лексико-семантические трансформации при переводе эмотивной лексики романа Сола Беллоу «Хендерсон, король дождя»

Статья посвящена рассмотрению основных лексико-семантических трансформаций в украинском и русском переводе романа Сола Беллоу «Хендерсон, король дождя». Проведен анализ эмотивной лексики как особой категории в тексте оригинала и перевода романа. Определена сущность основных лексико-семантических изменений, происходящих в процессе перевода эмотивной лексики художественного произведения, и их значение для адекватной передачи и понимания авторского замысла произведения.

Ключевые слова: эмотивность, трансформация, транслитерация, калькирование, приближенный перевод.

Zaika I. Yu., Unukovich V. V. Lexical and Semantic Transformations in Translations of Saul Bellow's Novel «Henderson, the Rain King»

The article is focused on the main lexical and semantic transformations in Ukrainian and Russian translations of Saul Bellow's novel «Henderson, the Rain King». The emotive elements as a special category in the original text and the translation of the novel are analyzed. The essence of the basic lexical and semantic changes in the translation of emotional vocabulary of the novel and their role in adequate transmission of the author's intention and understanding of the novel is determined.

Key words: emotivity, transformation, transliteration, loan translation, approximate translation.

Стаття надійшла до редакції 20.12.2012 р.
Прийнято до друку 28.02.2013 р.
Рецензент – д. філол. н., проф. Дмитренко В. І.

УДК [811.111:811.161.2:811.161.1]' 255.4

О. В. Крисало

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ПОВІСТІ Е. Б. ВАЙТА «ПАВУТИННЯ ШАРЛОТТИ» («CHARLOTTE'S WEB») УКРАЇНСЬКОЮ ТА РОСІЙСЬКОЮ МОВАМИ

Художній переклад є проблемою, що далеко виходить за межі суто літературно-лінгвістичної техніки, оскільки кожен переклад є в тій чи іншій мірі естетичним та ідеологічним освоєнням оригіналу. Переклад літератури для дітей – процес складний і має свою специфіку, що обумовлена, в першу чергу, особливостями самої дитячої